

10

M. kir. honvéd
térképészeti
intézet

MAGYARORSZAG

kistérképei

* AZ 1944. ÉVI FÖLDRAJZI ZSEBKÖNYV MELLÉKLETE *

BEVEZETŐ

A haza földje mindenkor érdekelte a magyar embert. Napjaink történelmi eseményei ezt az érdeklődést érthetően fokozták. Trianon után megcsönkült országunk 1938-tól 1941-ig évenként szerezte vissza négy elvesztett darabját. A régi birodalom, Európa legszebb földrajzi egysége ezzel nem állott ugyan helyre, de ismét vannak havasaink, Kárpátjaink és hosszú darabokon megint eljutottunk az ezeréves határokra.

A mai országot — néhol a Kárpátok medencéjét — mutatják be ennek a füzetnek színes kistérképei. Történelemmel kezdődik a sor, azután környezetünket látjuk, majd a természeti, közgazgatási, népi, gazdasági és közlekedési viszonyok bemutatása következik. Külön kistérkép ábrázolja a fürdőket és üdülőhelyeket, majd a világ magyarjait és a rokonnépeket. A mai Magyarország katonai térképeinek áttekintőlapja zárja be a kistérképek tanulságos sorát.

Térképészetiileg újszerű a sokféle ábrázolnivaló összekapcsolása a domborzattal, egyik legfontosabb tényezőjével a földrajznak. Egyébként gondoljon arra a térképek olvasója, hogy ez a térképfüzet 1943 őszén jelent meg, adatai pedig az ezt közvetlenül megelőző időkből valók.

A KISTÉRKÉPEK SORA

- 1 A magyarság családfája • A Kárpát-medence a római uralom idején
- 2 A magyarság vándorlása és a kalandozások irányai • A törzsek elhelyezkedése • Nagy Lajos birodalma a XIV. században • A török birodalom legnagyobb kiterjedése
- 3 Magyarország az első világháború kitörésekor (1914) • A trianoni békeszerződés (1920) • Visszacsatolt területeink (1938–1941)
- 4 Magyarország Közép-Európában
- 5 Hegységek és vizek a Kárpát-medencében
- 6 Vidéknevek a középső Duna-medencében
- 7 Évi középhőmérséklet • A csapadék évi eloszlása • Talajfélések
- 8 Magyarország közigazgatása 1943. július 1-én
- 9 Legnépesebb helységek • A népsűrűség képe
- 10 Nemzetiségek a mai Magyarországon • A finn, török és szláv népelemek vándorlása 800 körül • Nagyobb tömegű idegen népelemek bevándorlása Magyarországra, a XII. századtól kezdve
- 11 Az öt fővallás körülbelüli elhelyezkedése a mai országban • Római katolikus egyházmegyeik • Református egyházkerületek • Evangélikus egyházkerületek
- 12 Mezőgazdaság és erdészet a mai Magyarországon • Ló és szarvasmarha fokozottabb tenyésztésének körülbelüli elhatárolása • Sertés és juh fokozottabb tenyésztésének körülbelüli elhatárolása
- 13 Bányák és ipartelepek
- 14 Vasutak és hajózás
- 15 Műutak
- 16 Fürdők, ásványvizek és üdülőhelyek a Kárpátok medencéjében • A Balaton fürdő- és üdülőhelyei

A borítólap III. és IV. oldalán:

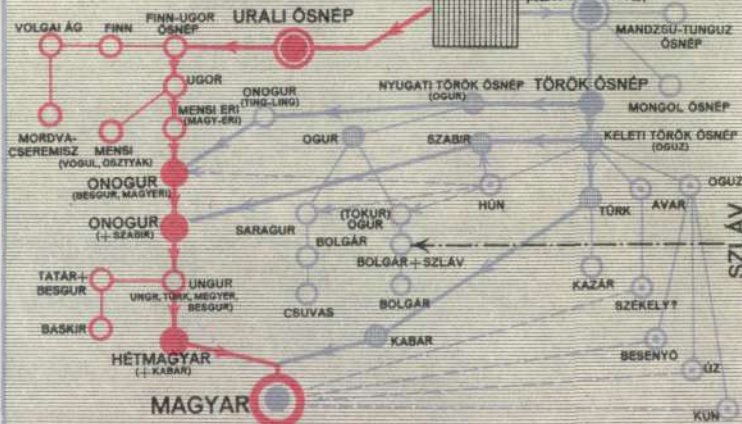
Magyarok a nagyvilágban • Rokonságaink, a finn-ugor népek • Katonai térképek áttekintőlapja

A MAGYARSÁG CSALÁDFAJA

(Hóman-Szekli nyomán)

Egyesülés, beolvadás

URAL-ALTAJI ŐSNÉP

Az időszámításunk előtti évezredekben az ural-altáji nyelvcsalád ősnépe a Volga és az Ural és az Altáj hegység között húzódnó hatalmas társaságban élt. A Volga és az Ural vidékén az urali, az Altáj táján az altáji ősnépnek voltak szálláshelyei.

Európa közepét egy indo-európai ősnép lakta. Ennek indo-iráni ága Kelet felé való vándorlása során az ural-altáji ősnép urali ágát északkelet felé lökte és annak legkelebbi ága, a szamojéd az Urálon túlra került. Az urali ágnek visszamaradt részei a középső Volga vidékén továbbra is szállásaikon maradtak és őssivé váltak a finn-ugoroknak. Ez az ősnép kb. Kr. e. 1000—500 között az Ural keleti lejtőjére vándorolt, majd onnan a Tobol folyóig jutott el. Itt került érintkezésbe az ural-altáji ősnép altáji ágából kivált nyugati török ősnéppel, az ogurral vagy bolgárral. Ennek az ogur népnek egyik ága a kínaiaktól *tingling* néven emlegetett prémvadász nép a Kr. u. III. században eggyé olvadt az előmagyarokkal és kb. V. század elején már mint külön, önálló nép, *onogur* (finnen: *hungarus*, *ungar*) néven él és fejlődik tovább. Ez az *onogur* nép további története során többször keveredik még egyéb, török fajú népekkel, míg ethnikumai kialakul és a VII. sz. végén újabb török (szabir, türk, kazár, bolgár) népelemekkel gyárosodva előtűnik áll a honfoglaló magyar nép. Kialakulásának helye a nyugat-szibíriai ordkőridő és az eurázsiai sztyep határvidéke. Az Ázsia keletén meginduló nagy népmozgalmak a Nyugat-Szibíria termékeny mezőin élő *onogur* népet nyugat felé kivetítették szállásából és ezzel az egybeként már korábban meginduló nagy népvándorlás utolsó hullámaként a magyar nép is kénytelen volt elhagyni ősi hazáját és a Kaukázus vidékén át az Ázov tenger mellett elhúzódva új hazát keresni.

A KÁRPÁT-MEDENCE A RÓMAI URALOM IDEJÉN

KRISZTUS SZÜLETÉSE UTÁN, AZ I-III. SZÁZADBAN

© Főbb római telephelyek

A római birodalmat Kr. e. 102—101-ben először megtámadó germán törzseknek, a *kimbereknek* és *teutonoknak* csak rövid ideig adott szállást a Dunántúli vidék. A népielen Dunántúli kelta—thrék—illír néptörzsek szállták meg. Ilyenek voltak a *bojok*, *eraviscusok* stb. Ugyanakkor a Duna—Tisza közén *szarmata*—*jazig* népek, a Tiszántúlon *thrék* néptörzsek találtak szálláshelyeket. Északon germán népelemek helyezkedtek el a hegyek között. Ilyenek voltak többek között a *quádok*, *carpok*. Utóbbiak nevét a mai Kárpát sző ből. A római birodalom kiterjedése a kárpáti medencét Kr. e. 10-ben érte el. Ekkor került Pannónia néven a Dunántúli római uralom alá.

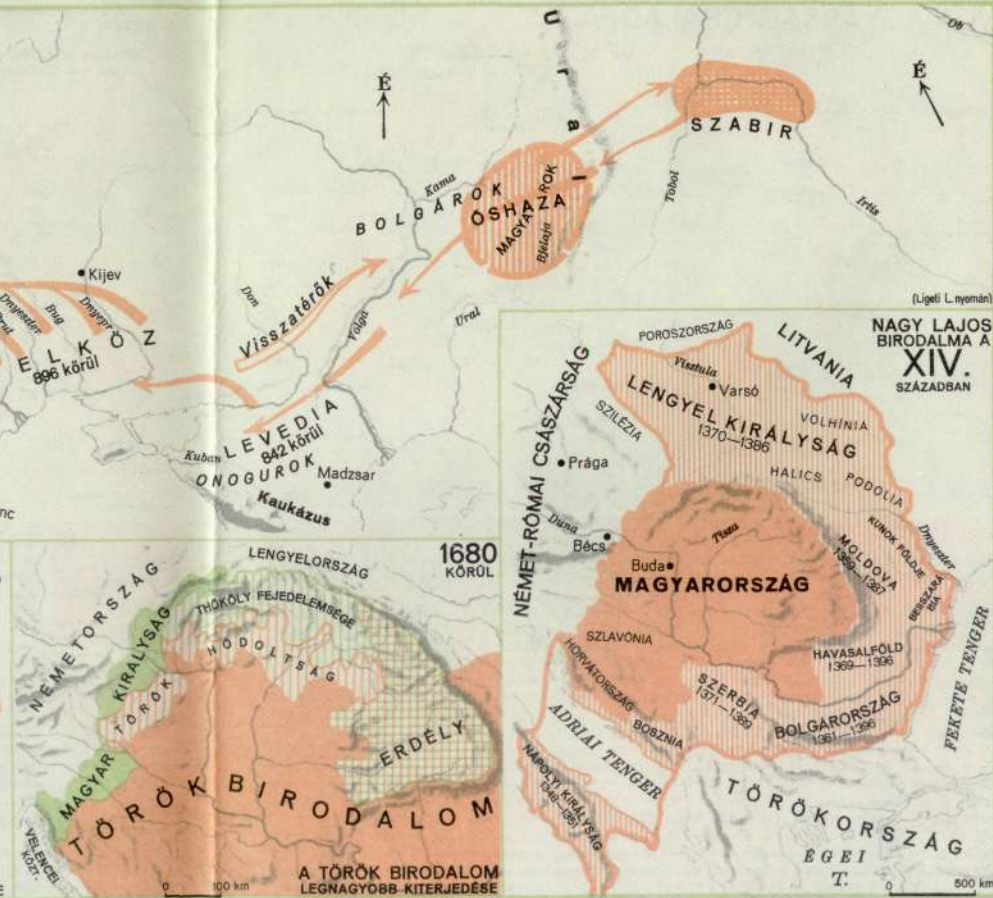
Erdélyben a kelta eredetű *dák* törzsek éltek, akiket Kr. u. 101—106 táján hajt jogára alá Róma katonai hatalma. Északon és a Duna—Tisza közén a *szarmata*—*jazig* népek megmaradtak. A Kr. u. 150 körül meginduló gót vándorlás előtti a mai Erdélyt. A Kr. u. 375 táján megjelenő *húnok* (A) itt is átveszik a hatalmat a terület felett, de Kr. u. 500 körül ett. már a germán eredetű vándorok, majd 526 táján az ugyancsak a germánáshoz tartozó *gepidák* népelemek tanyáznak (B). Pannóniában a *keleti gótok* királya az úr, északon pedig *longobárd* törzsek vándorolnak. Kr. u. 568 körül megjelennek az *avarok*, és a Kárpát-medencét teljesen meghódítják (C). Bukásuk után Pannónia a *keleti frank birodalom* uralma alá került, a többi rész az avar pusztákkal együtt *bolgár*—*török* ország lett. Amikor a *magyarság* megjelenik a keleti és déli szorosokon, a Kárpát-medencében már csak a szláv elemek is éltek. A honfoglalás 900 körül nyert befejezést. Az időpont előtt itt vándorló és hosszabb-rövidebb ideig itt élt népek a népvándorlás viharában teljesen eltűntek. A medencét a magyarság győrelméről szálloha meg. Később aszárógtak be. *tótok*, *rutének*, *románok* és *némtek*.

A MAGYARSÁG VÁNDORLÁSA

ÉS A KALANDOZÁSOK IRÁNYAI

A TÖRZSEK ELHELYEZKEZÉSE

NAGY LAJOS BIRODALMA A XIV. SZÁZADBAN

1914

MAGYARORSZÁG AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSEKOR

magában foglalta azt a területet, amely a Kárpátok koszorúja és az Adriai tenger között, nagyjából már a honfoglalás után hazánk lett. Ez a történelmi vagy ép ország (325.411 km², 1910-ben 20.886.437 lakossal) a szűkebb anyarsorból, a horvát-szláv társországokból és Fiume kegyletéből állott. Jogilag miénk volt Dalmácia, sőt Ausztriával közösen birtokoltuk Bosznia-Hercegovinát is, ezeket a részeket azonban Ausztria igazgatta. Magyarország királya Ausztria császára is volt, 1918-ban az anyarsorból 63 (Horvát-Szlávországban 8) vármegye és 27 törvényhatósági jogú város, 443 járás és 112 rendezett tanácsú város, 2701 körgyűzőség, 2176 nagyközség és 10.196 kisközség (összesen tehát 12.511 város és község) volt.

AZ ANYARSZÁG VÁRMEGYÉI: 1 Abaúj-Torna, 2 Alsó Fehér, 3 Arad, 4 Árva, 5 Bács-Bodrog, 6 Baranya, 7 Bars, 8 Bekés, 9 Bereg, 10 Beszterce-Naszód, 11 Bihar, 12 Borsod, 13 Brassó, 14 Csanád, 15 Csik, 16 Csongrád, 17 Esztergom, 18 Fejér, 19 Fogaras, 20 Gömör és Kishont, 21 Győr, 22 Hajdú, 23 Háromszék, 24 Heves, 25 Hont, 26 Hunyad, 27 Jász-Nagykun-Szolnok, 28 Kisküküllő, 29 Kolozs, 30 Komárom, 31 Krassó-Szörény, 32 Liptó, 33 Maramaros, 34 Maros-Torda, 35 Moson, 36 Nagyküküllő, 37 Nógrád, 38 Nyitra, 39 Pest-Pilis-Solt-Kiskun, 40 Pozsony, 41 Sáros, 42 Somogy, 43 Sopron, 44 Szabolcs, 45 Szatmár, 46 Szeged, 47 Szepes, 48 Szilág, 49 Szolnok-Doboka, 50 Temes, 51 Tolna, 52 Torda-Aranyos, 53 Torontál, 54 Trencsén, 55 Turóc, 56 Udvarhely, 57 Ugocsa, 58 Ung, 59 Vas, 60 Veszprém, 61 Zala, 62 Zemplén, 63 Zólyom.

HORVÁT-SZLAVÓNORSZÁG VÁRMEGYÉI: I Belovár-Kőrös (Bjelovar-Križevci), II Lika-Korba (Lika-Krbava), III Modrus-Fiume (Moduš-Rijeka), IV Pozsega (Požega), V Szerém (Srijem), VI Varasd (Varaždin), VII Verőce (Virovitica), VIII Zágráb (Zagreb).

A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS

1920. június 4-án Magyarország területének 714 900 km²-t (232.338 km², lakosságának 63 590 000-at (1910: 13.271.370) vette el. A régi határ vonalait sehol sem érte el a megmaradt-oroska ország. Természetes határainak megőlygása azonban — minél mindig — ezáltal is ideiglenesnek bizonyult.

VISSZACSATOLT TERÜLETEINK

1938-tól 1941-ig minden évben növelték a csonka országot.

I Az 1. bécsi döntéssel 1938. november 2-án visszacsatolt területek: 11.927 km², 1 millió lakossal.

II Az 1939. március 15-től kezdve visszacsatolt Karpatok: 12.081 km², 600 ezer lakossal.

III A 2. bécsi döntéssel 1940. augusztus 30-án visszacsatolt, északkeleti és keleti terület, 43.104 km², 26 millió lakossal.

IV Az 1941. áprilisban visszacsatolt déli terület: 1.586 km², 1 millió lakossal.

A négy ízben gyarapodott, kiegészült Magyarország területe 171.753 km², 14.843.279 l. (1942. XII. 31.)

MAGYARORSZÁG KÖZÉP-EURÓPÁBAN

ha nem is mértánlag, de hegy- és vízrajzi szempontból valóban középső helyet foglal el. Európa közepének legnagyobb folyama, a Duna három medencéje közül éppen a középsőt választották ki honfoglaló ősünk ezernél is több esztendővel ezelőtt. Ezt a középső Duna-medencét, nagy, elrajzolt felkörben a Kárpátok koszorúja fogja közre, a másik oldalon a délnyugati nagy folyók és az Alpok balkáni kiágazásai zárják le a Földnek legszabályosabban és legfokozottabban bekerített országát. Dívatoz kifejezéssel élve: eszményi életér. Az elsőzetel földrajzi viszonyok következtében ez a Kárpát-medence nem lehet része más életérnek, de nem is tartozhat hozzá más ország életérének valamely része.

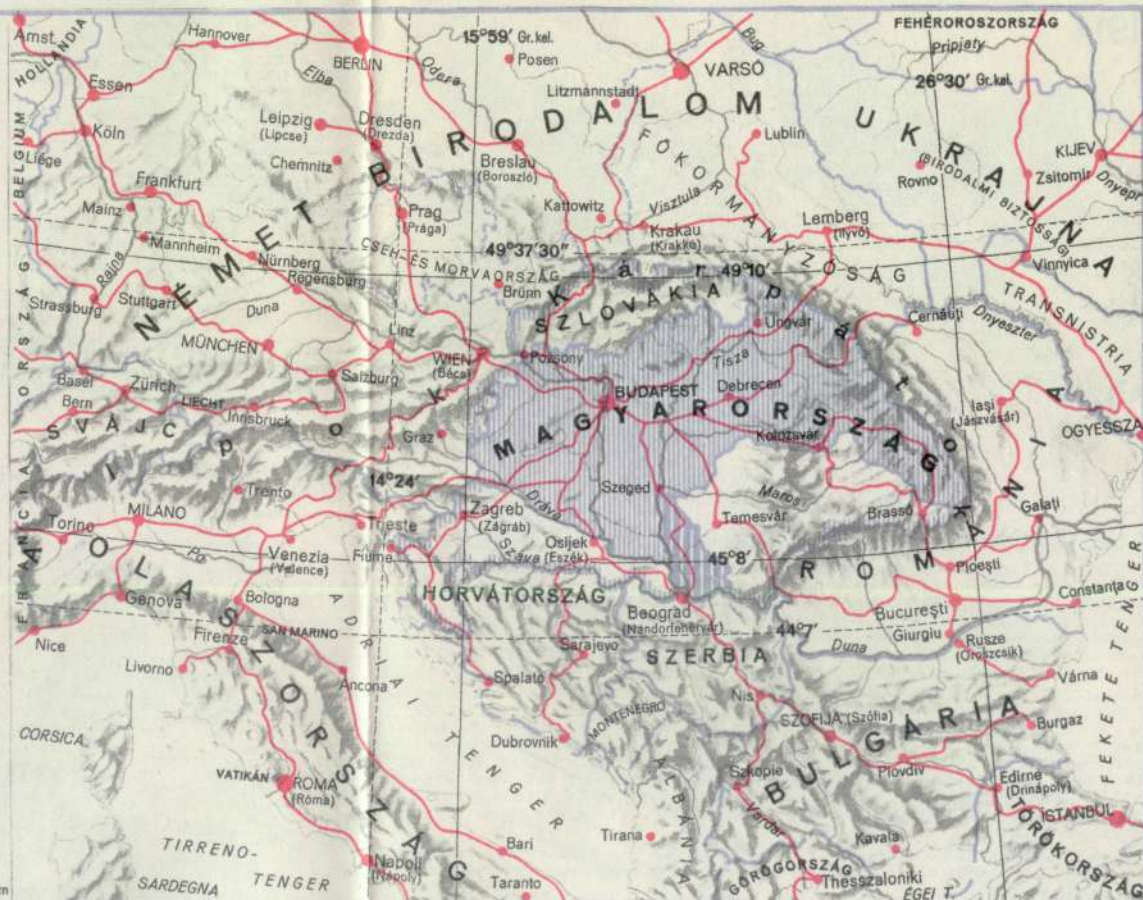
A Kárpát-medence Magyarországnak természetes határait nyugatról, északról és keletről hegységek, délnyugatról és délről nagy folyók rajzolják ki. Nyugat felől a német hegvidékek, az egykori Ausztria a szomszédunk, Románia egyaránt igyekezik terjeszkedni a Kárpátok járhatatlan gerincein keresztül Erdély, és a keleti határfolyókón túl a szlovák alföldi tájai felé. A déli szlovák — szerbek és horvátok — hazáját nagy folyók választják el a magyar vidékektől. Beszivargás mindenünne történt, többnyire a tatár és a török pusztítás, meg emberirtás nyomán fellépett munkakerőhiány következtében. Nemzetiségeink hatása azonban mind az itt eltöltött időben, mind a hazai művelődés előmozdításának mértékében eltérő az államalkotó, Nyugatot védelmező magyarság történelmi múltja és ereje mellett.

Határok: 1943. IX. 1.

A pontozott vonal Magyarország 1914. évi határait mutatja be.
Vastag vonalkázás jelöli a Bánságot.

4

0 100 200 300 400 500 km

LEGMAGASABB HEGYEK

(magasságuk m-ben)

Ferenc József-csúcs	2063
Lomnici csúcs	2634
Juhászó (hegy)	2544
Zsargók (hegy)	2511
Bücsütő (hegy)	2506
Csorba havas (Kriszt)	2496
Horthy-csúcs (Fátma)	2305
Únókó (hegy)	2279
Királykő	2240
Teletk-csúcs (Fátma)	2102
Hóvár (hegy)	2050
Gyömber (Domb)	2045
Királyhegy	1943
Nagy Bihac	1849
Szeplés (Tálas)	1842
Kalota (Világ)	1839
Hargita	1801
Nagy Hagymás	1793
Mészahavas	1777
Lakóca	1777
Babakó (Baba Góra)	1725
Rónahavas (Polina Róna)	1482
Gutony (Gut)	1447
Macdara (Világ, Páncs)	1349
Rozsály	1307
Pozsalló (Károly)	1286
Székihegy	1130
Szárterő (Pap)	1114
Simonka	1062
Viharhegy (Vihar)	1074
Kékes	1015

A KÁRPÁTOK LEGMAGASABB HÁGÓI

(magasságuk m-ben)

Vulkánhágy	1621
Borsai hágy (Pislo)	1414
Radnai hágy	1278
Pongrácz-tető	1257
Técsvári hágy	1245
Ördögkakodalm	1238
Borgói hágy	1198
Borszéki hágy	1112
Tömösi hágy	1040
Stureci hágy	1010
Tolvajos	967
Toronyi hágy	941

HEGYSÉGEK ÉS VIZEK

A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

A Kárpáttól az Adriáig nyúló régi országtérület, a Duna középső nagy medencéje Európának természetétől legszébben kialakított, példászerű földrajzi egysége, amely az egykori országhatár nélkül is keret egész. A medencét északra, keletről és délkeletről, Dévénytől Orsováig, a Kárpátok másfélszer kilométer hosszú íve zárja be, nyugaton az Alpok nyúlnak bele, délnyugat felől a tengerpart hegyeségei őrzik, délen pedig nagy folyók határolják.

A Kárpátok láncát földtani harmadkorban gyűrődött fel, középfogva a régebbi származású, ú. n. Tisza-tömböt, amely a mélybe süllyedt. A kialakult medencét tenger öntötte el és csak akkor apadt ki, amikor az ősi tömb ismét emelkedett. Azóta az ide tartó folyók és a szelek lassankint földtanilag fiatal képződményekkel, termékeny telepény földdel töltötték fel a medencét.

Nemcsak domborzata szerint, hanem vízrajzilag is tökéletes egység a Kárpát-medence. Európa második legnagyobb folyama, a Duna folyik keresztül rajta, ez a Nyugatot a Kelettel összekötő, természetes szállítónál. A medence folyói csaknem valamennyien a Duna középső folyása felé tartanak, köztük a legmagyarabb folyó, a Tisza is. A Kárpátok medencéjében helyezkedik el Közép-Európa legnagyobb tava, a 800 km²-es Balaton.

A régi országtérületnek legmagasabb hegye a Ferenc József-csúcs (szlov. Gerlachovka, 2663 m), a Magas Tátrában. A trianoni országban a Mátra Kékes (1015 m) csúcsa volt a legkiemelkedőbb. Ezt meghaladta a visszatért felvidéki sávbán a Pozsalló (Ökörhegy, 1286 m), majd Kárpátján a Hóvár (ruténul Hoverla, 2058 m). A mai ország legmagasabb hegye a Horthy-csúcs (2305 m), a Radnai havasokban.

LEGHOSSZABB FOLYÓK

(hosszuk km-ben)

Duna	2350
Tisza	983
Száva	933

Dráva	749
Maros	683
Ólt	530
Mura	483
Rába	398
Morva	394
Vág	375

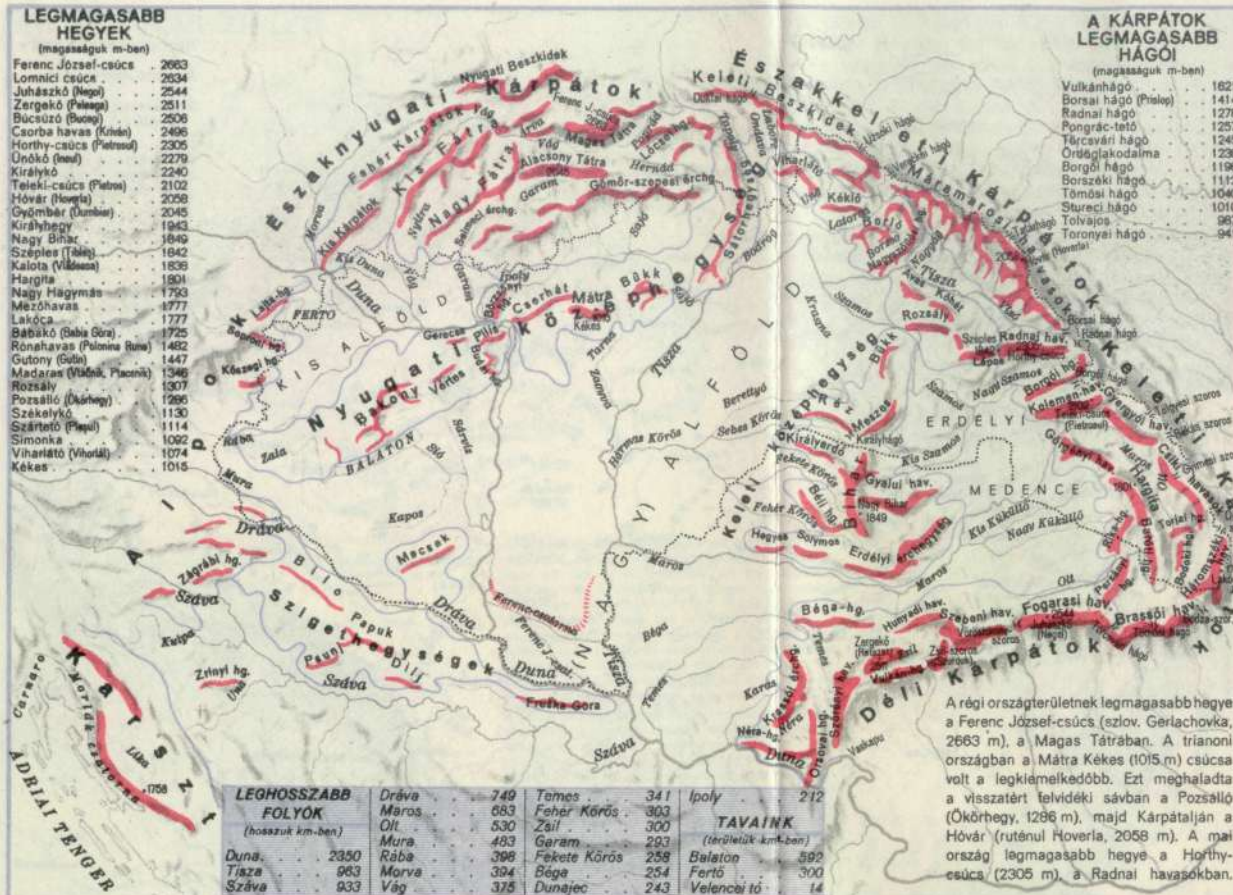
Temes	341
Fehér Kőrös	303
Zail	300
Garam	293
Fekete Kőrös	258
Béga	254
Dunajec	243

Ipoly	212
Balaton	592
Fertő	300
Velencei tó	14

TAVAINK

(térületeik km²-ben)

Balaton	592
Fertő	300
Velencei tó	14

0 80 100 km

VIDÉKNEVEK

A KÖZÉPSŐ DUNA MEDENCÉJÉBEN

Ezen a kistérképen fehéren tűnik ki a középő Duna vízterülete, vagyis a nagy európai folyam Bécs és Orsova között kanyargó szakaszának tágas medencéje. A Duna itteni mellékfolyóinak vízhalózataival kijelölt területen — de azon kívül is — temérdek a magyar vidék-név. A vidékneveket részben a helytől ember, részben pedig a tudomány adta Magyarország tájainak, nemcsak az első világháború előtt fennállott, úgynevezett történelmi országban, hanem azokon a földekben is, amelyek az 1914-es határokon túl valamikor hozzánk tartoztak.

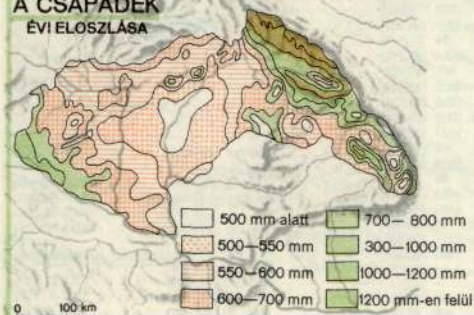
6

ÉVI KÖZÉPHŐMÉRSÉKLET

A CSAPADÉK ÉVI ELŐSZLÁSA

Az éghajlatot csillagászati, fizikai és földrajzi tényezők alakítják ki. Földrajzi szempontból hazánk a mérsékelt égöv alá esik, ennek következtében igen változatos időjárása van. A hőmérséklet tekintve télen hazánk északi fele melegebb, mint a déli, nyáron viszont fordított a helyzet. Ennek oka is földrajzi. Általában az országot övező magas hegyvonulat, a Kárpátok nagy hatással van az általa körüli medence éghajlatának kialakulására. A hőmérséklet évi közepértéke az Alföldön 10–12°C. A környező hegyekben 800 m magasan 5°C, 1500 m magasságban pedig már csak 2–3°C. A csapadék a hőmérséklet mellett a másik legfontosabb meteorológiai jelenség. Hazánk éghajlata meglehetősen száraz, a csapadék mennyisége főként az ország középső részeiben kevés. A csapadék évi összege hazánkban 550 és 1400 mm között ingadozik. Legszárazabb része az országnak a Tisza–Zagyva–Körös völgye. Itt a csapadék évi átlaga 500 mm-en alul van. Az Alföldön és a Kis Alföldön valamint a Mezőséken már 600 mm-t mutat az évi közepérték. Az ország nyugati részében 800 mm. Legtöbb eső esik Kárpát-alján, Németmokra vidékén: 1400 mm.

Forrás: Dr. Réthly Antal: Időjárás és éghajlat.

Fizikai földrajzi értelemben a talaj Földünk szilárd kérgének az a része, amelyen és amelyben az élet, különösképpen az emberi élet lebonyolódik és a vele kapcsolatos életjelenségek folynak. Az emberi élet ugyan a légtengerrel (atmo-szféra) és a vizekkel (hidro-szféra) is kapcsolatban van, maga az ember azonban ezek határán, az életrétegben (bio-szféra) mozog. Az ember élete a talajhoz (pedo-szféra) kötött, azon és közvetve abból él, ezért a talajt mint külön réteget tekintik és így is foglalkoznak vele. A talaj tehát a szilárd kéreg (litho-szféra) felszínén, fizikai és kémiai mállásból származó külön réteg. A talajfelszín a benne lévő különböző ásványi, továbbá a — korhadás és rothadás révén — belekeveredő egyéb szerves anyagok, valamint a víz hatására, baktériumok közreműködése mellett termőfölddé (humusz) alakul. Ez a humusz igen változatos. Változatosságát nagyrészt a hőmérséklet, nedvesség, fény, levegő, (általában az éghajlat) változó jelenlétének köszönheti.

Magyarországnak — különleges földrajzi helyzeténél fogva — roppant változatos talaj- és termőföldviszonyai vannak. Nagybőrbára fátlan alföldjeink barnaszínű mezősi talajjal borítottak. Alföldünk erdeinek pusztulása után a felszabadult (ma már nagybőrbőrszben kötött) homok új talajféleséget jelent. Elég sűrű vízhálózatunkat az öntéstalajok kísérik. Mincképp nádas és szikes talajokkal váltakozik. Az öntéstalajok mellett a réti agyagok (másként szurokföldnek nevezik) jelentősek. A Dunántúlon és a hegyvidéken a barna és fekete, továbbá a fakó erdei talajok a túlnyomók. A vulkánikus talajoknak külön jelentőségük van.

Forrás: Ballenegger Róbert és Treitz Péter munkái.

TALAJFÉLESEGEK

(Treitz P. nyomán)

MAGYARORSZÁG KÖZIGAZGATÁSA 1943 július 1-én

A magyar királyság helyi önkormányzatú közigazgatási testületei a törvényhatóságok (Budapest székesfőváros, 41 vármegye, Kárpátalja 3 közigazgatási kirendeltsége és 20 törvényhatósági jogú város). A vármegyék és közigazgatási kirendeltségek 264 járásból és 70 megyei városból állanak, a járasok területén 1502 nagyközség és 1538 községbe tömörült 5095 kisközség van.

LEGNÉPESEBB HELYSÉGEK

(az 1941. évi népszámlálás szerint)

Budapest	1.162.822	Gyula	25.174
Szeged	136.375	Szarvas	25.029
Debrecen	125.969	Budafok	24.174
Kolozsvár	110.418	Gyöngyös	24.058
Szabadka	100.761	Pápa	23.763
Nagyvárad	92.798	Ereklővár	23.259
Kecskemét	87.318	Vác	22.277
Miskolc	77.290	Esztergom	22.170
Pécs	76.894	Veszprém	21.555
Újpest	76.072	Nagybánya	21.404
Kassa	66.961	Obecsa	21.204
Kispest	65.139	Huszt	21.090
Hódmezővásárhely	61.729	Mezőkövesd	20.869
Újvidék	59.864	Ózd	20.770
Nyíregyháza	59.105	Salgótarján	20.314
Győr	57.109	Kiskundorozsma	19.876
Békéscsaba	52.405	Beregszász	19.377
Szatmárnémeti	51.987	Magyarkanizsa	19.267
Rákospalota	49.035	Soroksár	18.888
Székesfehérvár	48.264		
Csepel	47.135		
Marosvásárhely	44.893		
Szombathely	42.879		
Sopron	42.205		
Pétszentlőrinc	42.066		
Szolnok	42.008		
Kiskunfélegyháza	38.958		
Cegléd	38.837		
Makó	35.711		
Ungvár	35.165		
Kiskunhalas	33.763		
Szentes	33.658		
Kaposvár	33.022		
Eger	32.302		
Baja	32.275		
Zenta	32.034		
Zombor	31.755		
Munkács	31.591		
Jászberény	31.067		
Komárom	30.811		
Nagykanizsa	30.767		
Hajdúszoboszló	30.401		
Törökszentmiklós	30.147		
Nagykőrös	29.823		
Békes	29.283		
Mezőtúr	28.191		
Oroszháza	26.902		
Diosgyőr	26.635		
Máramarossziget	25.888		
Csongrád	25.638		
Karcag	25.327		

Kiseb lakott városok:

Sátoraljaújtelep	18.404
Mohács	18.392
Hajdúszoboszló	17.490
Mosonmagyaróvár	17.097
Dés	16.353
Beszterce	16.282
Nagykároly	15.863
Nagyszalonta	15.265
Losonc	15.001
Szekszárd	14.884
Kisújszállás	14.460
Sepsiszentgyörgy	14.376
Zalaegerszeg	13.950
Turkeve	13.797
Leva	12.775
Kalocsa	12.356
Kálafalva	12.354
Székesújváros	11.915
Gyergyószentmiklós	10.960
Kőszeg	10.320
Sáscsereg	10.165
Szentendre	9.644
Szilgyósi	9.069
Zilah	8.537
Csikszentmárton	8.320
Rimaszombat	8.397
Rozsnyó	8.332
Kézdivásárhely	8.608
Szamosújvár	8.340
Bánffyhunyad	8.118
Felsőbánya	4.304

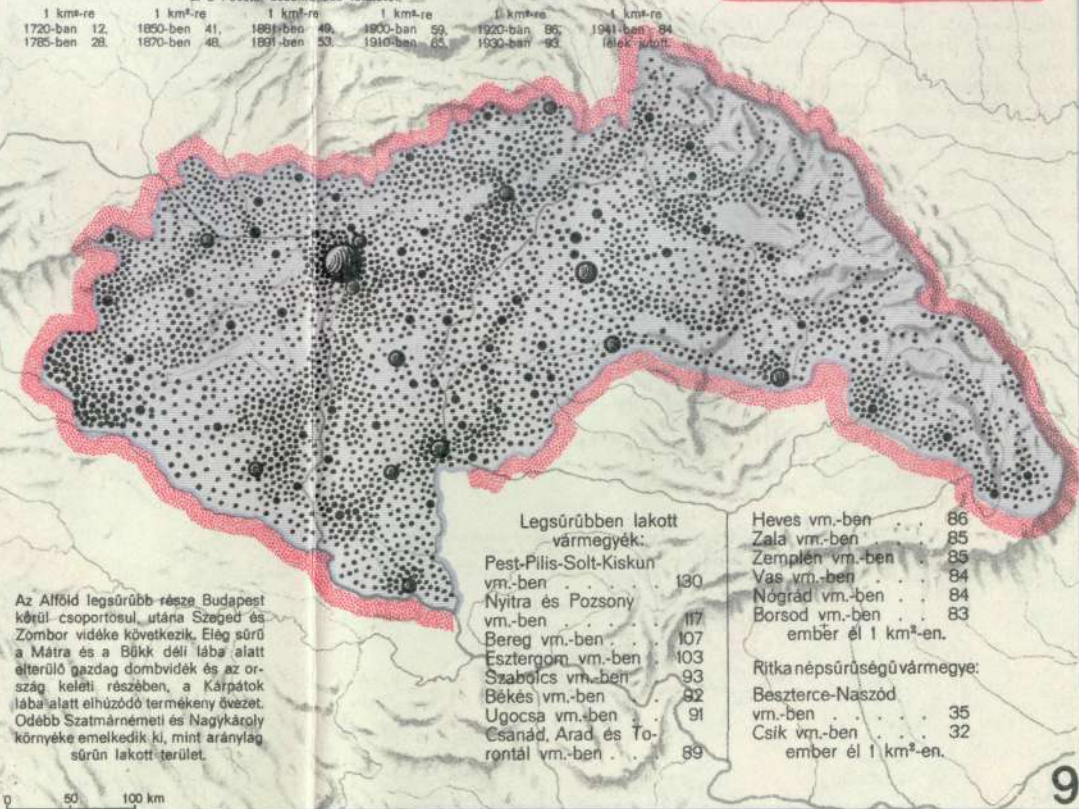
A mellékelt térkép csupán tájékozódást kíván nyújtani a sűrűbben és ritkábban lakott vidékekről. A pontoknak tehát nincs számszerű értékük. Az ország népsűrűsége nem nagy, 1 km²-re átlag 87 lélek esik.

3 népsűrűségi zónát különböztetünk meg:

1. Győr–Szombathely–Sopron környékét,
2. Vas és Zala vármegyék délnyugati szögletét és
3. a Pécsből északra eső területet.

1 km ² -re	1 km ² -re	1 km ² -re	1 km ² -re	1 km ² -re	1 km ² -re
1720-ban 12	1850-ben 41	1881-ben 49	1900-ban 59	1920-ban 85	1941-ben 84
1785-ben 28	1870-ben 48	1891-ben 53	1910-ben 65	1930-ban 93	lélek jutott

A NÉPSŰRŰSÉG KÉPE

NEMZETISÉGEK A MAI MAGYARORSZÁGON

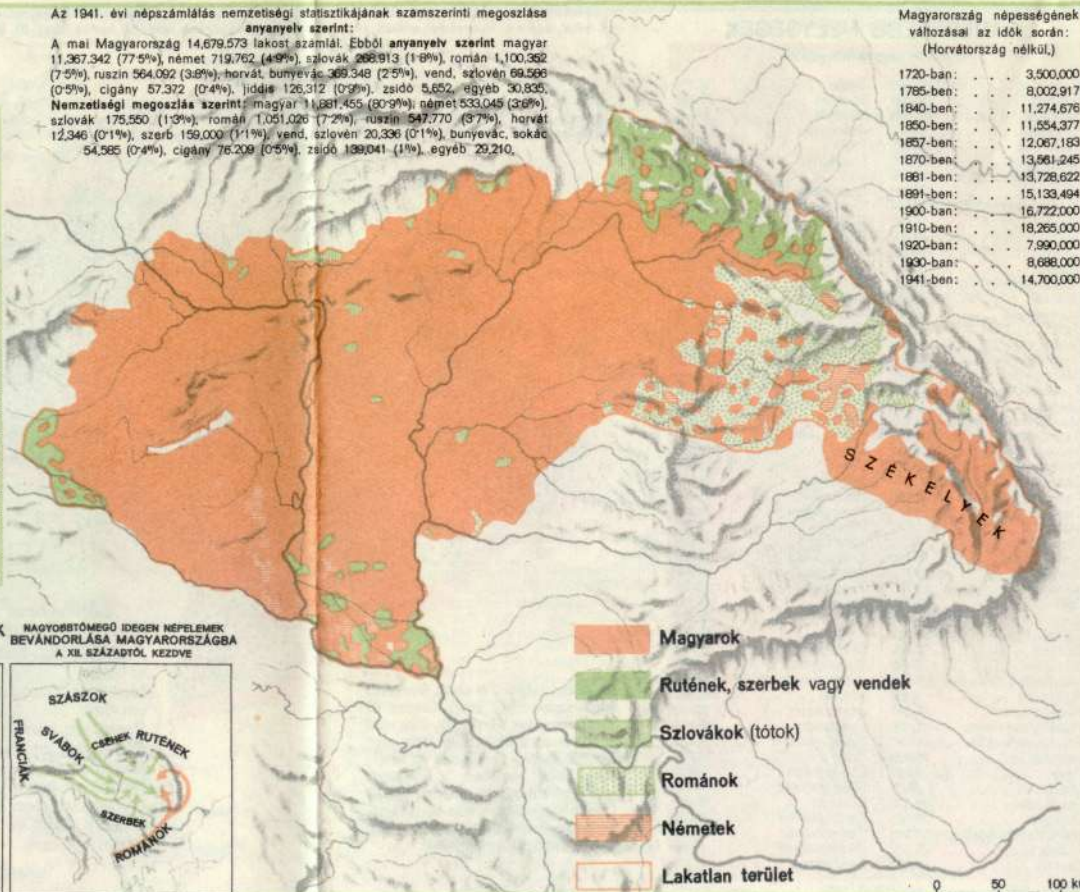
Magyarországba németek először II. Géza korában (1141—1162) jöttek, nagyobb számban különösen alnémetek (szászok), kisebb számban pedig olaszok, franciák, sőt spanyolok is telepedtek le hazánkban. Keletről jött vendégeink közé tartoznak az ural-altáji besenyők és kunok, az indo-iráni jászok. A románok Mátyás király uralkodása alatt kezdenek tömegesebben be-szívárogni. A románság Itáliából származó pásztornép, amely az albánnal keveredve nyomul lassan észak felé. Erdélybe délről és keletről vándorol be nyájaival a magas hegyek közé. A ruténeket I. Lajos királyunk telepíti Máramaros- és Bereg-vármegyék területére. A szerbek a török ellen vívott szerencsétlen rigó-mezei csata után kezdtek az ország déli részeibe, pontosabban a Szerémségbe bevándorolni. A török nyomás elől mind több és több család menekül hazánkba, de a legnagyobb hullám Csernovics Arzén patriárka vezetése alatt ért az országba, menedéket könyörögve. A németiség a török kiverése után újabb települő hullámmal öntötte el a sok harc folyamán pusztasággá vált, egykor virágzó magyar falvakkal teli Bácsföldet és a Temesvidéket. A német telepítésről a bécsi udvar gondoskodott (Neoacquistica Commissio).

Az 1941. évi népszámlálás nemzetiségi statisztikájának szamszerinti megoszlása anyanyelv szerint:

A mai Magyarország 14,679,573 lakost számlál. Ebből anyanyelv szerint magyar 11,367,342 (77,5%), német 719,762 (4,9%), szlovák 208,913 (1,4%), román 1,100,362 (7,5%), ruszin 564,062 (3,8%), horvát-bunyevác 369,348 (2,5%), vend, szlovén 69,566 (0,5%), cigány 57,372 (0,4%), lidis 126,312 (0,9%), zsidó 5,652, egyéb 30,835. Nemzetiségi megoszlás szerint: magyar 11,367,455 (77,5%), német 533,048 (3,6%), szlovák 175,550 (1,3%), román 1,051,020 (7,2%), ruszin 547,770 (3,7%), horvát 12,346 (0,1%), szerb 159,000 (1,1%), vend, szlovén 20,336 (0,1%), bunyevác, sokác 54,565 (0,4%), cigány 76,209 (0,5%), zsidó 139,041 (1%), egyéb 29,210.

Magyarország népességének változásai az idők során: (Horvátország nélkül.)

1720-ban:	3,500,000
1785-ben:	8,002,917
1840-ben:	11,274,676
1850-ben:	11,554,377
1857-ben:	12,067,183
1870-ben:	13,561,245
1881-ben:	13,728,622
1891-ben:	15,133,494
1900-ban:	16,722,000
1910-ben:	18,265,000
1920-ban:	7,990,000
1930-ban:	8,688,000
1941-ben:	14,700,000

A FINN, TÖRÖK ÉS SZLÁV NÉPELEMEK VÁNDORLÁSA 800 KÖRÜL

NAGYTÖRTÉNETI IDEGEN NÉPELEMEK BEVÁNDORLÁSA MAGYARORSZÁGBA A XII. SZÁZADTÓL KEZDVE

RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZMEGYÉK

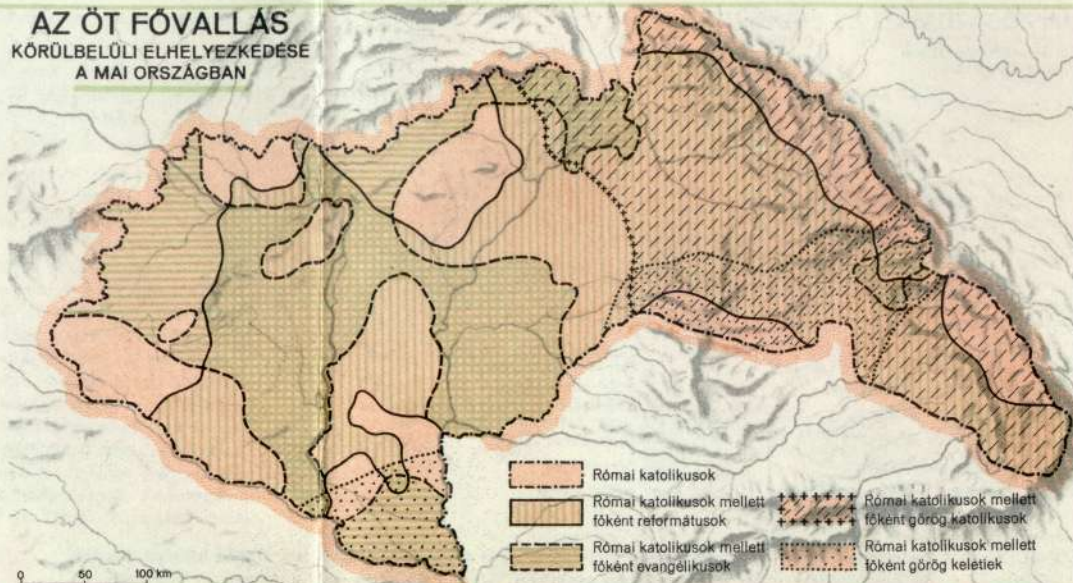
REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLETEK

EVANGÉLIKUS EGYHÁZKERÜLETEK

AZ ÖT FŐVALLÁS KÖRÜLBELÜLI ELHELYEZKEDÉSE A MAI ORSZÁGBAN

Magyarországon több keresztény felekezetnek vannak hívei. A hívők lélekszámát tekintve, ezek közül öt jelentős vallás van elterjedve hazánkban. Ezek: 1. a római katolikus, 2. a görög katolikus, 3. a görög keleti, 4. a református (kálvinista) 5. az evangélikus (ágostai hitvallású). Az unitárius vallásnak is számos híve van. A lélekszámot tekintve a római katolikusok vannak túlsúlyban. A görög katolikus, valamint a görög keleti rítus a rutén és román, illetve szerb bevándorlással került hazánkba. A reformátusság kb. 1520-tól kezdve hódított teret, különösen a Tiszántúlon és Erdélyben. Az ágostai hitvallású evangélikus (lutheránus) vallás hívei leginkább a bevándorolt nemetség körében találhatók.

Az 1941. évi népszámlálás szerint a vallásfelekezeti megoszlás a következő volt:

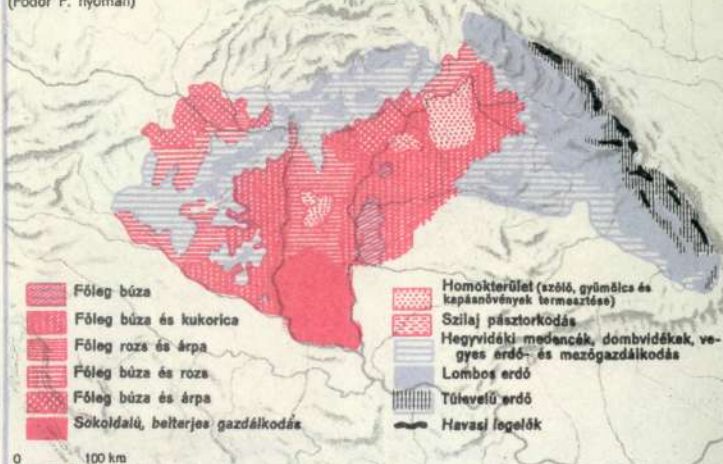
1. római katolikus	8.073.689	(55 ⁰ / ₀)	1910-ben	6.391.897	4. református	2.785.701	(19 ⁰ / ₀)	1910-ben	2.376.085
2. görög katolikus	1.701.544	(11,6 ⁰ / ₀)	"	1.435.078	5. evangélikus	729.288	(5,0 ⁰ / ₀)	"	660.524
3. görög keleti	559.944		"	426.351	6. unitárius	57.909	(0,4 ⁰ / ₀)	"	46.537

Hazánkban a vallások jogilag két csoportra oszlanak: ü. n. bevett vallások és törvényesen elismert vallásfelekezetek. A bevett vallások állami oltalom alatt állanak. Bevett vallás a fent felsorolt öten kívül az unitárius hitfelekezet. A törvényesen elismert vallásfelekezetek hiteletére vonatkozó szabályokat a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hagyja jóvá.

A baptisták 36.422 főt számlálnak. A zsidóság vallása, az izraelita felekezet 724.306 lelket mutat ki. 1910-ben 753.428 volt.

MEZŐGAZDASÁG ÉS ERDÉSZET

A MAI MAGYARORSZÁGON
(Fodor F. nyomán)

A térképeken feltüntetett elhatároló vonalak csak hozzávetőlegesen mutatják meg azokat a területeket, amelyeken belül az egyes termények fokozottabb termesztése, illetve az egyes tenyésztett állattípusok állományúsága kimutatható. Mind a mezőgazdaság, mind az állattenyésztés függvényei a nép-sűrűség, a foglalkozási, éghajlati, fokozott termelési illetve tenyésztési, birtok stb. viszonyoknak. Mezőgazdaságunk fontosabb termelvényeiben az itt megadott számszerű kép (1939. évi adat) nyújt tájékoztatást:

Búza . . . 30,781.736 q	Árpa . . . 7,895.528 p	Burgonya . 22,930.404 q	Kukorica . 11,605.255 q
Rozs . . . 8,637.381 „	Tengeri . . 23,345.394 „	Zab 3,659.137 „	Bor 4,369.817 „

Hazánk erdőterülete a múltban sokkal kiterjedtebb volt, mint ma. A fokozott mezőgazdasági termelés az erdők rovására ment. De nemcsak ezáltal, hanem a szervezett erdőirtásokkal is nagy területeket veszített az erdő. Az erdők gazdaságos művelésének biztosítására 1880-ban a törvényhozás életbeléptette az erdőltörvényt. Az erdő haszna az erdőt kedvelő állatállomány érdekében kívül a fa kitermelése mind tűzfára, mind ipari célokra szolgáló fa gyaránat. Utóbbi famennyiség a felpárnak ad hatalmas lendületet egyrészt a halyszinen, (fűrésztelepek), másrészt az erdőterületiől távoli vidékeken is (bútortipar).

Az ország erdőterülete 1941-ben 6,171.911 kataszteri hold. A régi Magyarországnak 13,200.000 katasztrális holdnyi erdője volt. Ez a szám 1920-ban 1,911.386 holdra csökkent.

Állatállományunkat a statisztika az alábbi számokban (1940. évi adat, Erdély és Délvidék nélkül) mutatja be:

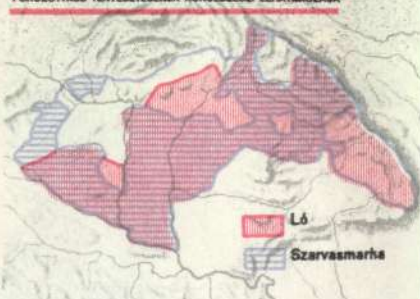
Szarvasmarha .	2,614,362 darab,	1911-ben: 7.3 millió darab
Sertés	4,648,463 „ „	75 „ „
Ló	989,450 „ „	23 „ „
Juh és kecske	1,838,028 „ „	85 „ „

Az állati termékekből származó élelmiszerek, pl. a tej, közel 4 millió hektoliterrel, a

vaj és sajt körülbelül 7—7 ezer tonnával szerepel. Gyapjút körülbelül ugyancsak 7 ezer tonnányit termelt az ország. A selyemtermelés 40, a műselyem pedig 50 tonnát tesz ki. Az állattenyésztéssel kapcsolatban igen fontos és jelentős a takarmánytermesztés. Ilyenek: a csalamádé, búkköny, takarmányrépa, lohere, széna stb., valamint az egyes gabonafélék feldolgozása során nyert melléktermékek (korpa, kukorica-kor, cukorrépa-hulladék stb.).

LŐ ÉS SZARVASMARHA

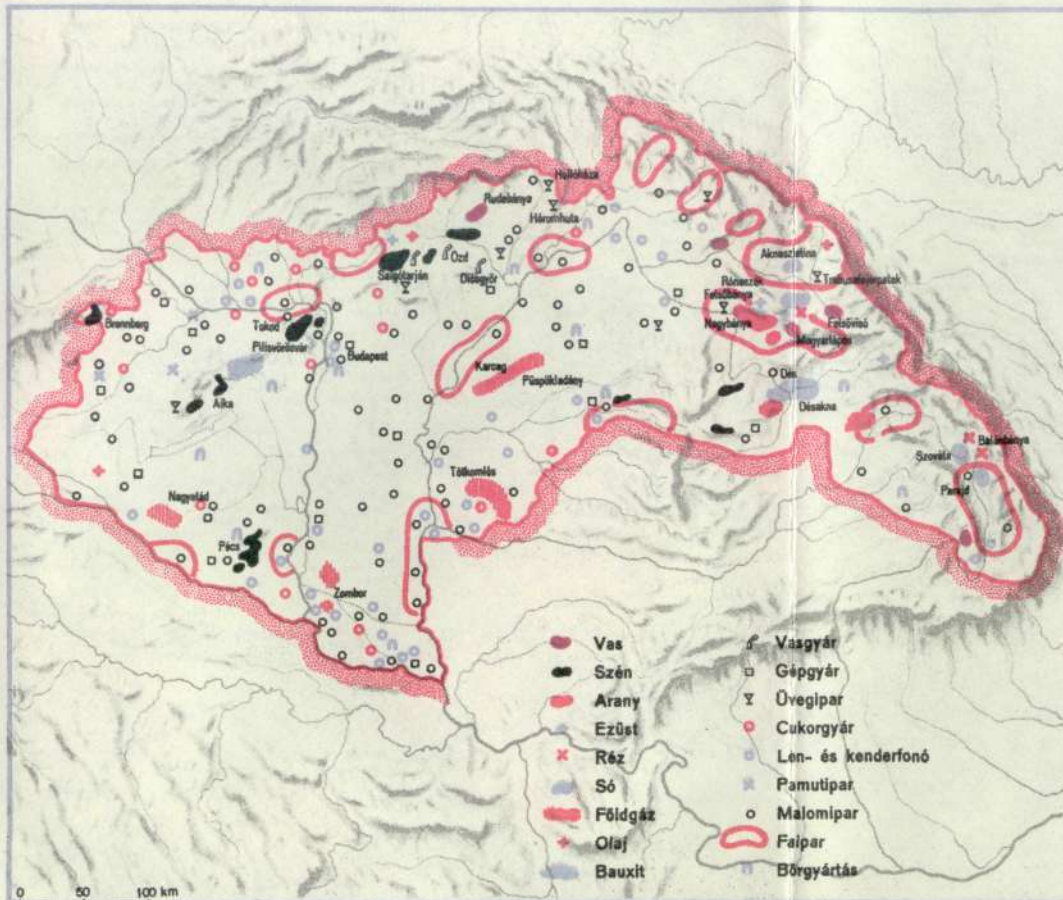
FOKOZOTTABBI TENYÉSZTÉSÉNEK KÖRÜLBELÜI ELHATÁROLÁSA

SERTÉS ÉS JUH

FOKOZOTTABBI TENYÉSZTÉSÉNEK KÖRÜLBELÜI ELHATÁROLÁSA

BÁNYÁK ÉS IPARTELEPEK

A Föld kincseinek gazdagsága vagy szegénysége az ország iparosodásának fokmérőjeként fogható fel. Iparvidékek általában leginkább ott keletkeznek ahol a bányászat a feldolgozásra szánt nyersanyagot szállítási nehézségek, természeti akadályok nélkül képes eljuttatni a feldolgozó helyekre. Bányakincsek főleg a hegyvidékeken, ott is leginkább a vulkánikus hegynyulatokban halmozódtak fel. Ezekben a tájakon fejlődnek ki az ipari feldolgozó telepek és üzemek. A ma embere azonban úgyszólván mindenfajta anyagot felhasznál, hogy abból valamit előállíthasson. Eppen ezért ipartelepek sík vidékeken is kifejlődhetnek s kifejlődnek olyan gyártelepek is ma már, amelyek a nyersanyagforrásaiktól igen messze esnek. Ezt a lehetőséget a közlekedés és általában a szállítóeszközök (vasút, úthálózat, csővezeték, energia-átvitel stb.) óriási fejlődésének köszönhetjük.

Ipari üzemek száma 261.441

Az alkalmazottak „ 880.755

A termelés értéke 6.581.750 P

Az üzemeket 264.753 tulajdonos tartotta fenn.

A gyáripari termelés értéke P-ben az 1941. évben ipari főcsoportok szerint:*)

Vas- és fémpár...	581.484 P
Gépgyártás stb.	778.081 „
Közhasznú villamosenergia termelés és elosztás	202.589 „
Kő-, föld-, agyag-, azbeszt- és üvegipar ...	215.322 „
Faipar ...	205.408 „
Csont- és műipar...	4.486 „
Bőripar ...	124.792 „
Gumiipar ...	24.834 „
Sörte-, szőr- és tollipar...	11.788 „
Ruházati ipar...	836.821 „
Fonó- és szövőipar...	163.188 „
Papirosipar ...	120.601 „
Élelmiszeri és élvezeti cikkek gyártása	1.705.159 „
Vegyészeti ipar...	544.734 „
Sokszorosító- és műipar...	87.887 „

*) A mai Magyarország területének adatai.

VASUTAK

sűrűn szeldelik mind a mai Magyarország, mind a természetfölkijelölt Kárpát-medence egész területét. A fővonalak természetesen egyetlen központ, Budapest felé tartanak. Sugaras rendjüket csak néhány külső, összekötő fővonal bontja meg. A háborús menetrend alapján összeállított vasútrajzban elhalványodott néhány olyan fontos vonal, amely vagy a szomszéd külföldi közlekedési viszonyai, vagy az újabb határok kedvezőtlen meghúzása következtében jelentőségét és forgalmát veszítette. Ilyen pl. a régi flumi vonal és az, amelyik Kolozsváron keresztül Tóvis és Brassó felé vitt. Új vágányokon halad a leghosszabb magyar fővonal vonata, amióta Szeretfalva és Déda között megnyílt Budapest közvetlen vasúti összeköttetése a Székelyfölddel.

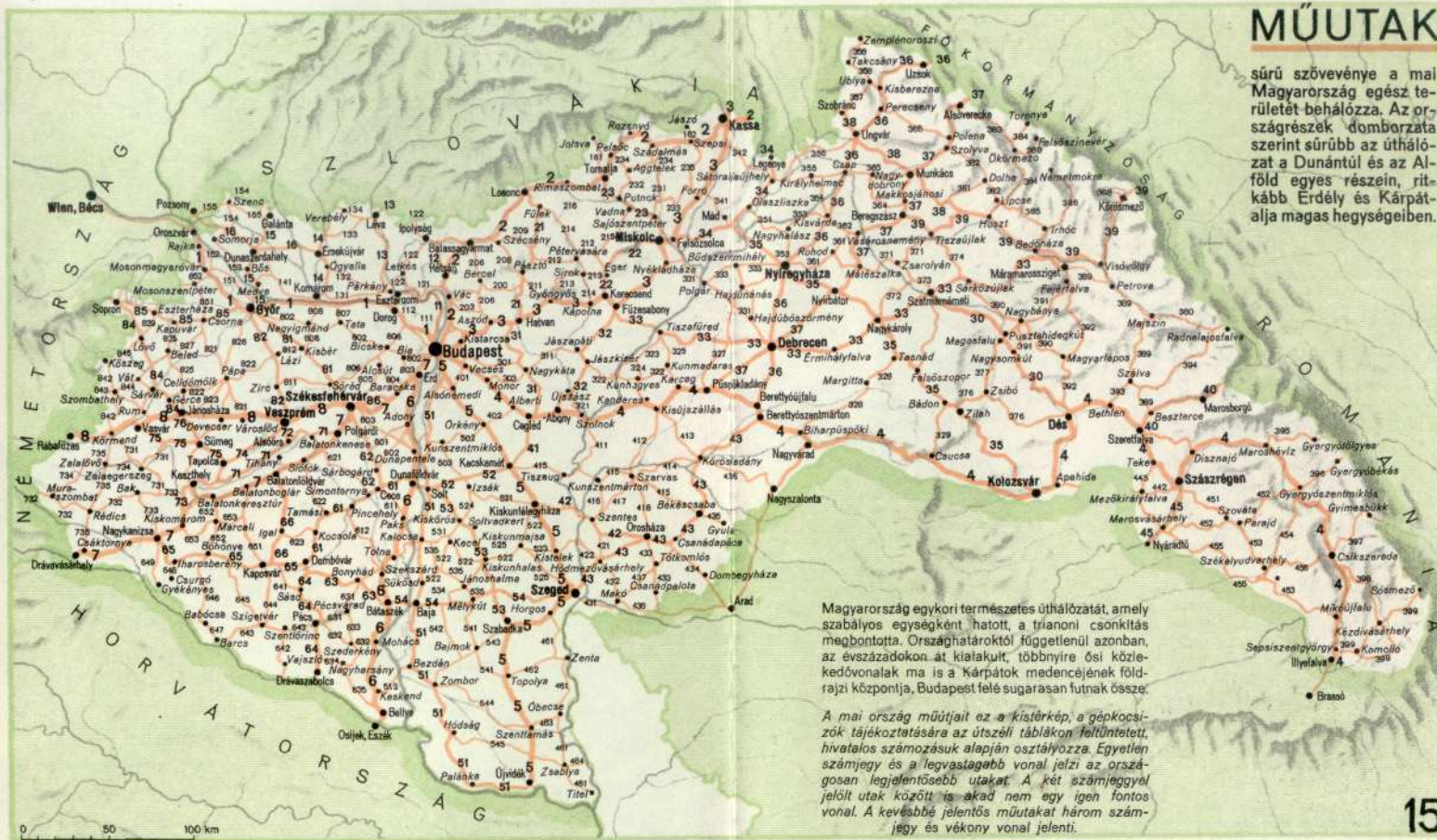
HAJÓZÁS

— ez alatt csupán a menetrendszerű személyszállítást értve — a Dunán, a Tiszán, a Balatonon és újabban a Körösön folyik. A külföldi összeköttetések a háborús viszonyok közepette szünetelnek. Ezért a dunai személyhajók csak a csallóközi Révkörtvélyes és Újvidék között járnak. 1943. augusztus 15-én nyílt meg a személyszállító hajozás a Hármas és Kettős Körösön, Csongrád és Békés között.

MŰUTAK

sűrű szövevénye a mai Magyarország egész területét behálózta. Az ország részék domborzata szerint sűrűbb az úthálózat a Dunántúli és az Alföld egyes részein, ritkább Erdély és Kárpátalja magas hegyseégeiben.

FÜRDŐ- ÉS ÜDÜLŐHELYEI

FÜRDŐK,
ÁSVÁNYVIZEK ÉS
ÜDÜLŐHELYEK
A KÁRPÁTOK MEDENCÉJÉBEN

A legnagyobb magyar gyógyfürdőhely maga a székesfehérvári Budapest. Hatálmias világjáró, amelynek budai hegyei tővében, a Duna partján értékes források sora (Római fürdő, Szent Lukács-fürdő, Császárfürdő, Szent Imre-fürdő, Rudas fürdő, Szent Gellért-fürdő, Erzsébet-sós-fürdő) ontja a gyógyhatású hévírzeteket. Még a Margitszigetre, sőt a Városligetre (Széchenyi-fürdő) is jut belőlük.

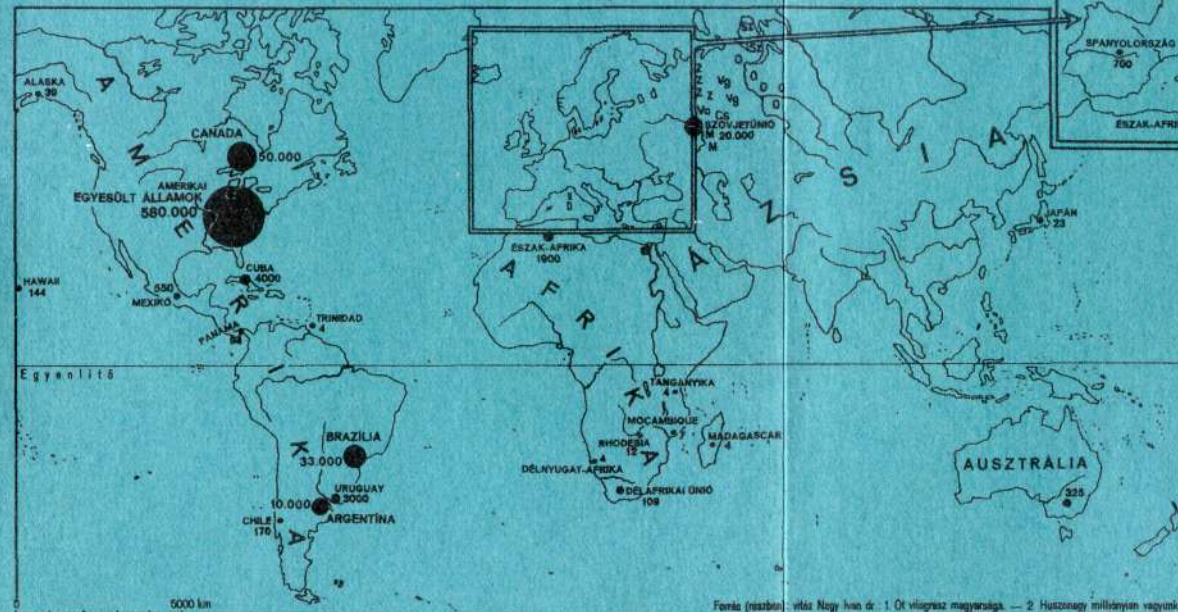

MAGYAROK A NAGYVILÁGBAN

CSAKNEM MINDENÜTT AKADNAK. AMENNYIRE A MOSTANI IDŐKBEN NYILVÁN LEHET ŐKET TARTANI. AZ ALÁBBI TÁBLAZAT MUTATJA BE SZÁMUKAT AZ EGYES ORSZÁGOKBAN.

A mai Magyarországon	11.017.170	Braziliában	33.000	Uruguayban	3.000	Spanyolországban	700
Romániában	800.000	a Szovjetunióban	20.000	Hollandiában	2.800	Mexikóban	550
az Amerikai Egyesült Államokban	580.000	Argentínában	10.000	Nagy Britanniában	2.000	Ausztriában	325
Szlovákiában	90.000	Olaszországban	7.000	Észak-Afrikában	1.900	Görögországban	239
Horvátországban	67.000	Belgiumban	6.000	Törökországban	1.800	Chilében	170
a Német Birodalomban	50.000	Cubában	4.000	Svájcban	1.500	Hawaiján	144
Canadában	50.000	Szerbiában	3.000	Egyiptomban	1.000	Dániában	130
Franciaországban	40.000	Bulgáriában	3.000				

a Földön pedig összesen 13,3 millió magyar él.

ROKONAINK

A FINN-UGOR NÉPEK, AKIKNEK HAZÁJA EURÓPA ÉS ÁZSIA ÉSZAKI RÉSZÉ. SZÁMUK, AZ EGÉSZ VILÁGON, VELŐNK EGYÜTT, RÉSZLETESEN:

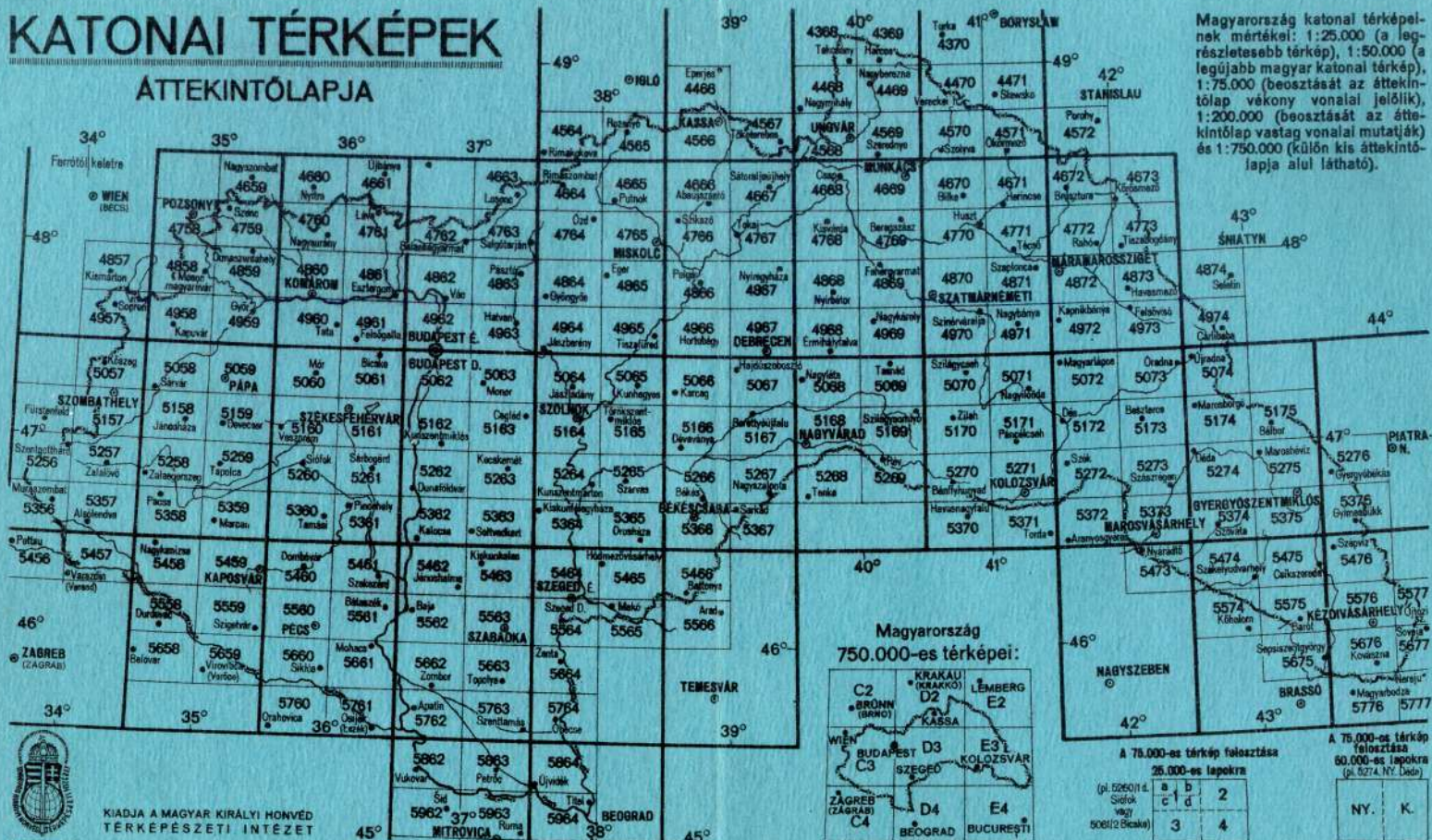
Magyarok	13,3 millió
Finnek (F)	3,8
Mordvák (M)	1,4
Észtek (E)	1,2
Votjakok (Vo)	504 ezer
Caeremiezek (Cs)	481
Zürjének (Z)	406
Vepszék (csudok) (Ve)	33
Lappok (L)	30
Osztjások (O)	22
Szamojédok (Szi)	15
Vogulok (Vg)	6
Livék (Li)	2
Votok (Vi)	0,7

Összesen 21 millió

Forrás (részben): Atlasz Nagyvilág. 1. Öt világcsúcs magyarsága. — 2. Huszonegy milliónyian vagyunk!

KATONAI TÉRKÉPEK

ÁTTEKINTŐ LAPJA

KIADJA A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉD
TÉRKEPÉSZETI INTÉZET